

Telefondamer 1932 før automatiseringen. Fra venstre foran: Charlotte Bjørseth, Johanne Bjønsås, Hollund, Gustava Johannesen, Bergliot Kanck, Karen Knutsen, Anna Odland, Simonsen, Kari Aga, bestyrerinne 2 Lovise Malmin. Andre rekke: Anna Eriksen, Karen Halvorsen, bestyrerinne 1 Eline Hansen, Ingrid Gjerde, Anna Sjurseike, Tjernagel. Tredje rekke: Johanne Kyvik, Abbi Hauge, Berta Mæland, Astrid Hauge, Astri Matland og en ukjent. Kilde: Astrid Matland. Foto: MHB-F.002945

TELEKVINNENE I HAUGESUND

Torunn M. Lehmann

I Blikshavnhuset i Dokken henger et fotografi som viser ansatte ved Haugesund Telefonselskap, tatt i 1932, kort tid før telefonselskapets sentral ble automatisert. Et tjuetalls yrkeskvinner, anonymisert i identiske arbeidsforklær, ser alvorlig på oss. Ikke rart, kanskje; den kommende automatiseringen ville trolig gjøre dem overflødige.

Men både før og etter automatiseringen i 1932 var Haugesund Telefonselskap en av de eldste og største kvinnearbeidsplassene i Haugesund. Engelskmannen Graham Bell fikk patent på telefonen i 1876, og allerede i 1883 ble det opprettet en prøveforbindelse i Haugesund. Permanent forbindelse kom i 1888, og Haugesund Telefonselskap ble etablert som et privat selskap, eid av abonnentene. Siden da har moderne kommunikasjon utviklet seg med stormskritt. Noen av oss husker fremdeles tilbake til ”gamle dager” da alle utenbys samtaler måtte bestilles, og ”telefonistinnene” holdt greie på hvor mange perioder vi snakket.

Denne artikkelen handler om opptakten til denne revolusjonen, først og fremst om den moderne kommunikasjons fotsoldater – kvinnene. Artikkelen begrenser seg med andre ord til Haugesund Telefonselskap/Telegrafverket/ Televerket/Telenor A/S som kvinnearbeidsplass, kvinnes sosiale bakgrunn og utdanning, arbeidsforhold og avansementsmuligheter i selskapet, og, ikke minst, hvilke betingelser de ble tilbudt i forbindelse med omorganisering.

Hovedkilder er publikasjonen *Telefonen i Haugesund*, som ble utgitt ved 100-årsjubileet i 1988 og *Televerkets historie i Haugesund 1857-1995* (1996). Videre, boka *Telefolk forteller* (1980). Noe informasjon er også funnet i *Haugesunds Avis*. Ikke minst viktig er intervjuene med seks telekvinner med til sammen 135 års ansiennitet på denne arbeidsplassen. Innbyggertall i Haugesund er hentet fra bind 1 av *Haugesunds byhistorie* (Østensjø 1958).

Artikkelen har to deler. Først en faktadel med dokumenterbar informasjon om Haugesund Telefonselskap/Televerket Telenor A/S som kvinnearbeidsplass, dernest en mer personlig del hvor seks informanter forteller om hvordan de opplevde denne arbeidsplassen fra innsiden.

DEL EN: BEGYNNELSEN

Allerede fra Haugesund Telefonselskaps første driftsår i 1889 var kvinnene viktige i arbeidsstokken. Utenom bestyreren og regnskapsføreren, begge menn i deltidsstillinger, bestod staben av to telefonistinner, hver med en årslønn på 300 kroner.

Slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var en viktig periode for middelklassens kvinner. Det var på denne tiden de fikk mulighet til lønnet arbeid. Tidligere skulle disse kvinnene helst bli forsørget av far eller ektemann, og heimen, i tillegg til veldedig virksomhet, var deres domene. Fram til da var det stort sett arbeid som guvernante eller husbestyrerinne som hadde vært godtatt som verdig kvinnearbeid for middelklassens ugifte damer. Nå ble flere yrker akseptable: Det ble greitt for kvinner å utdanne seg til lærerinner, fotografer, få post på kontor, eller, etter hvert som telefonselskapene ble utbygget, bli ansatt som telefonistinner. Dette var kvinner som kom fra gode sosiale kår. De hadde også, etter datidens målestokk, god utdanning.

Et typisk eksempel på førstegenerasjons telefonistinner er min grandtante Lovise Malmin (1871-1950).

Lovise Malmin f. 1871.
Ansatt som telefonistinne 1891 – 1932.
Derav som bestyrerinne fra 1918.

Lovise Malmin 13 år.

Hun var av de heldige piker som fikk ta middelskoleeksamen. I avgangsklassen hennes i 1887 var det tre piker og 11 gutter. Da hun ble født i 1871, var det 4096 innbyggere i Haugesund (Østensjø 1958). Så tidlig som i 1891, i selskapets tredje driftsår, ble hun ansatt som telefonistinne. Innbyggertallet hadde da steget til

5766 (Østensjø 1958). Lovise Malmin giftet seg aldri og forble ansatt i Haugesund Telefonselskap til hun gikk av med pensjon ved automatiseringen i 1932. De siste 14 årene var hun bestyrerinne, som tittelen på lederen var den gangen.

HAUGESUND TELEFONSELSKAP

Da Haugesund Telefonselskap ble satt i drift 11. november 1888, var tiden moden for at *ugifte* middelklassekvinner i Haugesund kunne få seg et yrke, og de grep mulighetene telefonselskapet ga dem med begge hender. Det skulle fortsatt være slik ganske lenge at kombinasjonen jobb og ekteskap gikk dårlig sammen. Skulle en kvinne gifte seg, var det lenge nærmest forventet at hun sluttet i jobben. Nå ble hun jo forsørget av en mann, og en annen ugift kvinne kunne få hennes sjanse. Det skulle gå lang tid før kvinners rett til en selvstendig rolle i arbeidslivet, uansett sosial eller sivil stand, skulle bli allment akseptert. Johansen skriver at selv om telefonistinnene kom fra byens beste familier, gikk de inn i en anonym og stressende arbeidssituasjon.

Dertil [...] var det vel nærmest opplest og vedtatt at kvinner burde kunne klare seg med lavere lønn for arbeid enn menn. Disse hadde jo forsørgelsesbyrde, mens kvinnene gjerne bodde hjemme hos foreldrene eller ble forsørget av en mann. Ikke en gang kvinnene selv våget å protestere alvorlig mot den tankegangen (Johansen 1988:21).

I 1903 hadde trafikken økt så mye at det var ansatt fem telefonistinner. De hadde en begynnerlønn på 30 kroner i måneden, stigende med fem kroner hvert år til topplønn på 50 kroner var nådd. I tillegg hadde de fra 1897 rett til sommerferie med lønn. I dag synes lønningene

---

mer enn beskjedne, men sammenlignet med datidens lønnsnivå i andre yrker lå Haugesund Telefonselskap kanskje over gjennomsnittet (Johansen 1988).

I 1918 ble det utarbeidet en ”Instruks for bestyrerinder og telefonistinder ved Haugesund Telefonselskap”. Denne instruksjonen beskrev hvordan tjenesten skulle utføres, men ga også regler for tjenestevilkår. Disse reglene viser at de ansatte var godt ivaretatt: Tjenestetiden var fem timer daglig, bestyrerinnen kunne gi permisjon i inntil tre vakter, og de ansatte hadde tre ukers sommerferie med lønn. Alle var innmeldt i Trygdekassen, og det ble gitt full lønn i inntil seks måneder ved sykdom.

Med slike betingelser ble fast ansettelse som telefonistinne et ettertraktet yrke, men før en kom så langt, måtte en gjennom en periode som vikar. Her var betingelsene langt fra like rause. Vikarene hadde en læretid på en måned, uten lønn. Deretter kunne de kalles inn til tjeneste når som helst. Videre hadde de plikt til å melde fra om de var syke, eller skulle reise bort og derfor ikke kunne innkalles til tjeneste. Betalingen de fikk, var basert på timelønn etter laveste lønnstrinn. Men selv med så dårlige betingelser var vikarstillingene ettertraktet, og det meldte seg gjerne så mange som 15 søkere når slike stillinger ble avvertet (Johansen 1988).

Etter hvert som etterspørselen økte, ble det behov for stasjoner utenfor Haugesund, og med det nye kvinnearbeidsplasser. I 1916 ble det bestemt å opprette sentral i Førre så snart de ti abonnentene (!) som var nødvendige for å dekke utgiftene, hadde meldt seg.

Det var Margrethe Stakkestad som fikk kontrakten. Hun skulle få 15 kroner årlig for hver abonnent, minst 150 kroner. Videre skulle hun få beholde 25% av innkrevd samtaleavgift og få 30 øre for hver budkilometer

(Johansen 1988). I dag vil vi kanskje sette spørsmålstegn både ved betaling og arbeidstid, men de kvinnene som fikk kontrakt på å drive slike stasjoner, må ha vært fornøyde, for stasjonene gikk gjerne i arv fra generasjon til generasjon, slik stasjonsholder Elly Kristoffersen fra Mefjordvær forteller (Fondevik 1980). Hennes mor, Augusta Knutsen, født 1890, ble stasjonsholder i 1909. Med unntak av noen år da hun hadde småbarn, stod hun i stillingen til 1956. Da tok datteren Elly over. Da hadde Elly vært bud og hjelpebetjening fra 1935, så her kan en kanskje snakke om å være født til et yrke!

Antall telefonabonnenter i landet økte jevnt og trutt, og det ble etter hvert problemer med å betjene sentralbordet manuelt. På rikstelefonen i Haugesund var det på det meste 25 på vakt på en gang (Johansen 1996). Spørsmålet om automatisering meldte seg. For Haugesunds vedkommende meldte problemene med manuell betjening seg da abonnentstallet nådde 1500. Allerede i 1917 begynte en å undersøke muligheten

Telefonsentralen, et informasjonssenter i bygda

På 50-tallet

Telefondamene fulgte med på det meste som skjedde i bygda. De visste hvor folk var, og kunne ofte hjelpe, enten det gjaldt å få tak i legen eller å gi mer dagligdagse beskjeder. Det fikk min svigermor erfare en dag hun ville ha en prat med svigerinnen, Gunn Thesen i Lardal. 'Hun er ikke hjemme, hun er i bringebæra', sa sentralborddamen. Ja, så var det bare å vente med samtalen til bæra var i hus.

Ellen Thoresen

Landhandelen i Førre som Martha Stakkestad (Førre) åpnet da hun ble enke i 1896. Fra høyre Margrethe Stakkestad, moren Martha og lærer Andreas Nydal, som giftet seg med Margrethe i 1938. I 1905 overtok Martha som poståpner og drev posten frem til 1927 da datteren Margrethe overtok. Margrethe hadde fra 1915 vært stasjonsholder for telegrafene som holdt til i landhandelen. Margrethes bror John Førre og konen Magda fortsatte driften fra 1938. Da telefonen ble automatisert, ble telegrafstasjonen gjort til talestasjon og telegramstasjon med budsending. Den ble drevet av Magda og John til nærmere 1960 da de fleste i bygda hadde fått egen telefon. Talestasjonen dekket i hovedsak skolekretsen i Førre. Foto: Magne Førre

for automatisering, men på grunn av nedgangstider ble prosessen stoppet og ikke tatt opp igjen før i 1929. Automatiseringen ville kreve nybygg. Nybygg og nytt anlegg ville kreve en investering på 365.000 kroner. Det var mange penger, og løsningen ble å ta opp et lån. Et lån ville kunne bli nedbetalt på seks-sju år, fordi en ville spare 70.000 årlig i lønn til telefonistinnene. Det er disse telefonistinnene det henger bilde av i Dokken. Det nye anlegget ble tatt i bruk 5. desember 1932. De ansatte fikk beholde lønnen ut året, deretter gikk de eldste av med pensjon, mens de yngre fikk vartpenger

(ventelønn) i fem år. Senere ble denne perioden øket med ytterligere tre år.

I siste del av 1930-årene ble tidene bedre, og flere og flere ønsket å få telefon. *Haugesunds Avis* melder 01.04.37 om at Haugesund Telefonselskap hadde fått over 100 nye abonnenter siste år, og ifølge ledelsen ventet en fortsatt stigning.

I løpet av siste del av 1930-årene ble det inngått pensjonsavtaler mellom ledelsen og de ansatte. Endel strid var det nok om disse avtalene. Det går blant annet fram av et kritisk avisinnlegg i *Haugesund Avis* 6. april

---

1936, undertegnet ”samtlige arbeidere og funksjonærer under 50 år”. Her hevdes det at generalforsamlingen er lite lydhør for de ansattes krav, videre at grunnen for inseratet var at de ville gjøre abonnentene (eierne) oppmerksomme på situasjonen. Det kan virke som om de ansatte vant fram, for fra 1. januar 1938 ble en generell pensjonsordning innført for de av selskapets ansatte som ikke hadde fylt 45 år. Pensjonsalderen var 65 år for bestyrer og 60 år for andre, med mulighet til å fortsette dersom ledelse og ansatte var enige. Pensjonen var 50% av full lønn, og det ble gitt både alders-, invalide-, enke- og barnepensjon. De sistnevnte ble administrert av et forsikringselskap, mens Telefonselskapet beholdt ansvaret for eldre ansatte og pensjonister (Johansen 1988).

FRA TELEFONSELSKAP TIL ET TELENOR A/S

Telegrafverket, som var statseid, ble stiftet i 1855 hadde allerede i 1898 gjort det første framstøtet for å få overta det privateide telefonselskapet i Haugesund. Det skulle gå 56 år før det ble alvor, men fra 1. oktober 1954 overtok Telegrafverket driften av Haugesund Telefonselskap. Få i byen syntes dette var noen god ide, men ettersom det ikke var ankerett på vedtaket, var Haugesund Telefonselskap en saga blott. Passende da at navnet på det nye hotellet som abonnentenes eieraksjer ble investert i, fikk navnet SAGA.

I 1969 var det igjen tid for navneskifte. ”Telegrafverket” ble til ”Televerket”. Dette ble en urolig tid med store omskiftinger. I løpe av 1960-årene var det blitt klart at det automatiske fjernvalgnettet som kom i drift etter hvert, ville avløse manuell ekspedisjon av fjernsamtaler. Overgangen skjedde gradvis til de siste manuelle stasjonene ble nedlagt i 1984. Med denne

siste automatiseringen kan vi vel si at yrket som telefonistinne var borte.

For samtlige ansatte, ikke bare kvinnene, føltes denne tiden vanskelig, med stadige omorganiseringer og påfølgende nedbemanning. På 1990-tallet var det igjen tid for et ”hamskifte”. Fra årsskiftet 1995 skiftet Televerket navn til Telenor A/S, og ble som navnet signaliserer delvis privatisert. Selskapet hadde dermed gjennomlevd en total omorganisering, som nok var i samsvar med utviklingen i norsk næringsliv, men som nærmest førte til nedlegging av aktiviteten på våre kanter. Nest siste kapittel i Hans Johansens publikasjon *Televerkets historie i Haugesund 1857-1995* heter betegnende nok FARVEL TIL HAUGESUND TELEOMRÅDE. Informantene til denne artikkelen måtte også si farvel, enten med sluttpakke, som tidligpensjonister eller med ventelønn. La oss nå gi ordet til disse kvinnene.

DEL TO: SEKS TELEKVINNER FORTELLER

Som nevnt tidligere bygger denne delen av artikkelen på intervjuer med seks informanter. Utgangspunktet for intervjuene var et spørreskjema. Fem av kvinnene ble ansatt allerede i 1950-årene, to så tidlig som i 1952, mens én begynte så sent som i 1979. De fem første begynte alle på rikstelefonen. Her var det viktig å være så anonym som mulig, alle fikk sin egen signatur og måtte underskrive taushetsløfte. Det er *Liha*, *Ings*, *Huks*, *Jaco* og *Tonø* som er intervjuet for denne artikkelen. Internt ble signaturen den enkeltes kallenavn. Fremdeles bruker de fem tidlige informantene signaturene når de referer til hverandre. Signaturen hadde dermed dobbel betydning: anonymitet utad og identitet innad. I denne artikkelen vil signaturene bli brukt

---

ved direkte sitat. Den sjette informanten som begynte i 1979, begynte som teleekspeditør. Hun hadde også egen signatur, *Towø*. Den ble ikke brukt mye, helst ved underskrivning. Felles for dem er at de begynte i Telegrafverket/Televerket som unge jenter og ble der lenge. De fem første ble i denne bedriften hele sitt yrkesaktive liv, mens *Towø* var ansatt i ca. 18 år. Som en av dem sier:

Etter fullført realskoleeksamen i 1955 var det nesten "selvsagt" å søke seg inn i det som da het Telegrafverket. Jeg var heldig og fikk begynne i rikstelefonen (Jaco).

Hvordan fungerte arbeidsplassen for dem, sammenlignet med de første telefonistinnene? La oss se på noen likheter og ulikheter.

ENTRYGG ARBEIDSPASS

Like fra starten var Haugesund Telefonselskap en trygg arbeidsplass, med ryddige arbeidsforhold, relativt god lønn, ordnet ferie, pensjon og vartpenger for dem som ble overflødige. Disse arbeidsvilkårene ble videreført i Telegrafverket. Var man først innenfor, ble man tatt godt vare på, riktignok i et noe patriarkalsk hierarki. Før fast ansettelse måtte en gjennom en periode som vikar. Som for de første telekvinnene var denne perioden ganske tøff. Riktignok var meldeplikten forsvunnet, men en kunne bli beordret på kort varsel til andre stasjoner i teledistriktet. Når vikartiden var over, ble en ivaretatt både som aktiv ansatt og etterpå. Da Telegrafverket opphørte og rasjonaliseringen satte inn for fullt, ble tilværelsen for de ansatte mer usikker. Denne usikkerheten varte ved etter overgang til *Tele-nor A/S*. Bedriften ønsket nok å gi sine ansatte gode betingelser. Men det var ikke alltid like lett. Noen fikk

tilbud om omplassering innen bedriften, noe som kunne føre til flytting til andre teleområder. Andre ble tilbudt sluttpakke med muligheter til omskolering. De eldste ble tilbudt tidlig pensjonering, mens de yngre eldre fikk ventelønn.

OPPLÆRING

Som *Jaco* fortalte, var Telegrafverket en attraktiv arbeidsplass, og på den tiden da de fem første informantene skulle ut i arbeidslivet, meldte det seg mange hver gang Telegrafverket averterte etter elever. Krav til opptak var realskoleeksamen, senere examen artium, og bestått opptaksprøve. Den første læretiden var intern, og mange har nok, i likhet med *Towø*, blitt overveldet da de for første gang kom inn på rikstelefonensalen:

Første dagen jeg kom inn på rikstelefonensalen ble jeg ganske matt. Her satt det mange damer ved siden av hverandre bak noe som så ut som en lang vegg med mange hull og enormt mange snorer. Hele tiden summet det med : "Haugesund, vær så god, ferdig her? Tre minutter." Jeg ble plassert ved siden av en snill dame som skulle lære meg opp i dette merkelige arbeidet.

Etter intern praktisk opplæring ble de unge jentene sendt til Stavanger for å få både teoretisk og mer praktisk opplæring. Dette var fortsatt intern opplæring i bedriften. Ekstra gunstig var det at det ble betalt lønn i opplæringstiden. Et viktig fag var stemmebruk. "Stemmen er viktig, for kunden kan ikke se smilet eller blinket i øyet" (Ings). En måtte snakke "pent", dialekt ble ikke akseptert. Jentene var unge, bare 16-17 år gamle og måtte ta ansvar for seg selv på hybel i Stavanger. Skolen avsluttet med eksamen i alle fag, og oppnådd karakter var avgjørende for fast ansettelse og videre av-

---

ansement. Ved fast ansettelse ble en innmeldt i Statens Pensjonskasse. Til å begynne med ble 10 prosent av lønnen betalt inn til pensjonskassen, men da Folkestrygden kom rundt 1970, ble innskuddet satt ned til 2 prosent.

Tidene hadde endret seg noe da Towø søkte jobb. I 1969 hadde bedriften endret navn fra Telegrafverket til Televerket, og det var hit Towø søkte seg. Året var 1979, hun var 20 år og hadde nettopp kommet hjem til Haugesund etter å ha vært au pair i England. På den tiden var Televerket i Haugesund blitt en stor arbeidsplass med flere hundre ansatte. Towø gikk selv opp på personalsjefens kontor og spurte etter arbeid. Etter å ha vist fram attester ble hun spurt om når hun kunne begynne. ”Jeg kan begynne idag, jeg.” ”OK, da har du jobb.” Og så begynte hun samme dag. Hun ble ansatt på abonnementskontoret. Etter ett år reiste hun til Bergen og tok Teleskolen som varte i seks måneder. Da hun kom tilbake til Haugesund, fikk hun beskjed om å reise til Stavanger. Dette var en fredag, og mandag stilte hun på jobb i Stavanger.

FRA INTERN OPPLÆRING TIL VIDERE UTDANNING

Fra 1970-årene og utover hadde Televerket utviklet egne, omfattende utdanningsløp. Televerket var en bedrift i vekst, og stadig flere områder skulle besettes med nye medarbeidere. Alle stillinger ble lyst ut nasjonalt, men ansiennitet var i de første årene grunnlaget for avansement. Etter hvert som forholdene ble lagt tilrette for videreutdanning, ble utdanning oftere lagt til grunn for avansement. Ved opprettelse av nye stillinger ble det muligheter for både å få ny lønnplassering og høyere lønn.

Teleskolen i Grimstad utdannet montører, teknikere og ingeniører. Der var også egen saksbehandlerskole. Det ble gitt full lønn under utdannelsen, med plikttid tilsvarende utdannelsesstiden, i tillegg til ett års bindings-tid. Da kunne en bli sendt hvor som helst til Televerkets avdelinger i Norge. Televerkets høyere utdanning var i Teledirektoratets regi og gikk over to år i Oslo. Hit var det særlig menn som søkte. Ings arbeidet på flere steder, blant annet på den manuelle telefonsentralen i Valdres. Senere flyttet hun til Sauda og var på rikstelefonen der i åtte år. Da den ble nedlagt, kom hun tilbake til Haugesund og var leder på katalogkontoret til dette ble nedlagt. Ings opplevde med andre ord at to av hennes arbeidsområder ble rasjonalisert bort. Hun søkte høyere utdanning utenfor Televerket på egen hånd og tok flere fag i moden alder.

I løpet av 1970-tallet hadde daværende Administrasjonsdepartement startet saksbehandleropplæring. Det var et studium beregnet for voksne uten høyere utdanning som hadde vært i arbeidslivet en stund. Dette var en ettårig utdanning med permisjon og full lønn fra arbeidsgiver. Huks var den første i Haugesund som fikk denne muligheten. Denne utdanningen førte til endret status og nye jobbmuligheter for henne.

Liha, Ings, Huks, Jaco og Tønø hadde alle rikstelefonen som sin første arbeidsplass. Men i løpet av sin lange arbeidstid i Televerket kom de til å dekke en lang rekke arbeidsområder som Haugesund Radio, kassakontoret og abonnementskontoret, montørstasjonen, linjeteknisk kontor og forsyningstjenesten, leder av katalogkontoret, og leder for materialadministrasjonen i Haugesund og Stavanger teleområde, med ansvar for innkjøp, faktura, lager og bilpark. Televerket ble etter hvert en mangfoldig arbeidsplass med mindre forskjell

---

på kvinne- og mannsarbeidsplasser, men i sjefsjiktet var det fremdeles stort sett menn som rådde grunnen.

Ettersom årene gikk, var jeg innom ulike arbeidsplasser. Fra de første årene på nokså "rene" kvinnearbeidsplasser, til jeg etter hvert fikk jobb i det som kaltes Forsyningstjenesten og som senere ble til Innkjøpstjenesten. I den jobben kom jeg straks inn i et annet miljø, jeg husker meget godt at jeg ble ganske overrasket over å oppdage at Televerket var noe langt mer enn de tradisjonelle kvinneoppgavene, her skulle jeg plutselig forholde meg til et hav av ulike kabeltyper, utstyr til avanserte tekniske sentraler, verktøy, skruer, sand og singel – dette var varer jeg aldri hadde tenkt over at Televerket var forbruker av (Jaco).

I begynnelsen fikk jentene tilfeldig opplæring i nye oppgaver av dem de samarbeidet med, men etter som oppgavene forandret seg og tidene skiftet, ble det tilbud om kurs en kunne søke. Fra 1980-årene begynte for eksempel jenter å søke seg til montørutdanning.

Senere ble det anledning til å studere ved eksterne høgskoler. Spesielt ble dette aktuelt etter hvert som behovet for omstrukturering og nedbemanning økte. Yngre ansatte ble tilbudt en såkalt pakke som bestod av hel- eller delvis lønn og et utdannelsesløp ved universitet eller høgskole som Televerket godkjente. Towø valgte å ta en slik pakke.

FRA ENSLIG TIL PARTNER

De første kvinnene som ble ansatt på telefonsentralene i 1890-årene, hadde tatt et langt steg fremover da de "slet seg" fra et liv som forsørget, enten av far eller ektemann, og ble selvervørende og dermed uavhengige. De visste at de hadde tatt et avgjørende skritt: dersom de giftet seg, måtte de slutte. Litt etter litt skiftet synet

på gifte kvinner i arbeidslivet. Mellomkrigstiden var en lang og hard tid, med mange arbeidsløse, og trolig var denne perioden den siste da gifte kvinner var uønsket i ikke-manuelt arbeidsliv. Etter krigen var det stort behov for arbeidskraft, og det ble mer og mer vanlig at kvinnene gikk ut i betalt arbeid. I løpet av 1950-tallet, da de fem første av informantene begynte å arbeide, var gifte kvinner tilsynelatende stort sett akseptert. I tillegg til andre velferdsgoder var morspermisjon på tre måneder innført. Men det var ikke alltid like lett å få kabalen til å gå opp. Tonø forteller at da hun skulle gifte seg, var lørdagsfri ennå ikke innført. Hun byttet til seg en vakt søndagen før og måtte så be pent om å få fri på bryllupsdagen. Helt enkelt var det heller ikke når barna meldte sin ankomst. Riktignok hadde de tre måneders svangerskapspermisjon, med mulighet til å søke om videre permisjon uten lønn, men det ble bare innvilget "hvis tjenesten tillot det", og det gjorde den sjelden (Huks). Løsningene varierte fra hushjelp til dagmamma, barnepike, praktikant eller barnehage. Det var viktig å gå på jobb så lenge som mulig, slik at en fikk mesteparten av permisjonen etter fødselen. Jaco forteller om en heldig kollega, hun fødte på en fredag og fikk hele permisjonen etter fødselen!

I løpet av 1980-årene ble det innført fleksitid, noe som forenklet timeplanen for dobbeltarbeidende kvinner. Da Towø skulle ha barn i 1988, var permisjonstiden utvidet til seks måneder. Etter endt permisjon kom hun tilbake i halv stilling. Da var også 1 1/2 times daglig ammetid innført.

ANTREKK

Bilder viser at de første telefonistinnene var ganske pyntet. Bildet i Dokken fra 1932 derimot viser en

Fra venstre Liv Føyen, Berit Carlén, Janik Øye og Hjørdis Hjelde ved flytting fra Benfeldtbygget sommeren 1987

heller anonym forsamling kvinner i nøytrale arbeidsfrakker. Det var ikke noe spesielt for telefonistinnene at de hadde på seg arbeidsantrekk. For å spare klærne var det ganske vanlig med kitler eller frakker, og denne skikken varte ganske lenge. Kvinnene på Rikstelefonen hadde på seg røde eller blå kitler i tvill. Kanskje ble det sett på som økonomisk, kanskje var det en måte å understreke anonymiteten på, eller kanskje var det varemangelen etter annen verdenskrig som førte til at denne skikken holdt seg. Fra 1970-tallet av økte velstanden, varetilbudet ble større og kitlene forsvant. Towø forteller at det var vanlig å pynte seg til jobb, og at en stor del av lønnen for enkelte gifte ansatte gikk med til kleskjøp.

FAGFORENINGSARBEID

Alle informantene var fagorganiserte. Det var spesielt tre fagforeninger som var aktuelle. Det var NTTF (Norsk Telefon- og Telegrafarbeideres Landsforbund), NITO (Norges Ingeniør og Teknologorganisasjon) og KTTL (Kvinnelige Telegraf- og Telefonfunksjonærens Landsforening). KTTL var startet så tidlig som i 1914, men på grunn av likestillingsloven skiftet fagforeningen i 1979 navn til Kommunikasjons- og Teletilsattes Landsforbund. Flere av informantene var aktive i tillitsmannsapparatet i kortere eller lengre tid. Tonø var tillitsvalgt som kasserer i TD (Tele og Data) i flere år. Towø ble plasstillitsvalgt allerede i 1980, et år etter at hun hadde begynt i Televerket, og fortsatte i mange år.

Fagforeningene stod sterkt i bedriften og skal ha sin del av æren for de gode betingelsene som ble oppnådd ved omorganiseringene.

FYSISKE ARBEIDSFORHOLD

Johansen skriver at like fra begynnelsen var telefonistinnen arbeid ganske anstrengende. Det kan informantene med erfaring fra rikstelefonen skrive under på. De satt tett sammen langs lange bord foran tavlene i et ganske støyende miljø. Det var om å gjøre å holde hodet kaldt og forholde seg til egne arbeidsoperasjoner. Arbeidet var også fysisk krevende, med store mikrofoner i bøyler over hodet. Blyant og notisbok var arbeidsredskapene. De gikk vakter, formiddags-, ettermiddags- og nattevakter. Bivaktene var de mest ubekvemme. De som gikk bivakt, avløste i spise-pausene og var forsterkning på travle vakter. På nattevaktene var en alene fra klokka 22 til 08. Ings forteller at ekspedientene ble ”overvåket” av vaksjefer som satt på eget lyttebord. Der hadde de full kontroll på hver enkelt ekspedient. Som tiden gikk, ble de fysiske forholdene bedret. Arbeidsplassen ble utbygget, spiserom med egen kaffedame og siden kantine var store framskritt.

OPPSUMMERING

Fra siste halvdel av 1800-tallet til i dag har Norge, i likhet med resten av Vest-Europa, opplevd store endringer, så vel teknologisk som økonomisk og sosialt. Her vil vi peke på noen endringer som er relevante for temaet i denne artikkelen.

Den teknologiske utviklingen har forandret samfunnets infrastruktur radikalt. Dampskip og jernbane, telefon og telegraf, film, radio og televisjon, for ikke å

snakke om dagens digitale internett har åpnet opp for nye og raske kommunikasjonsformer. Via nettet kan vi lære, kjøpe, la oss underholde og holde kontakt med personer som står oss nær.

Parallelt med den teknologiske utviklingen har økonomien blitt globalisert. Krakket på børsen i New York i 1929 skal ha vært den første finansielle hendelsen som påvirket økonomien i hele verden. Verdensøkonomien forble vanskelig like til utbruddet av 2. verdenskrig. Etter krigen utviklet Norge en planøkonomi basert på en blandingsmodell med både privat og statlig eierskap. Store bedrifter som Televerket var statseide. Da oljeutvinningen begynte å gi avkastning i løpet av 1970-årene, så vi en endring. Politikerne ga de store statseide selskapene mulighet til å bli delvis privatisert. Det ville gi dem større handlefrihet i det globale markedet.

Den sosiale utviklingen har vært fundamental. Det gamle bondesamfunnet ble utfordret av storstilt industri- og byutvikling. Ny kunnskap ble nødvendig, og i dag snakker vi gjerne om at Norge er et kunnskaps- og servicesamfunn. Størst har utviklingen vært for kvinnene som har fått nye muligheter til utdanning, karriere og livsutfoldelse.

Televerkets utvikling avspeiler denne generelle samfunnsutviklingen. Da de første telekvinnene ble ansatt, var telefonselskapene eid av abonnentene. Formålet var å utvikle gode kommunikasjonsmuligheter for eierne og samtidig yte god service. Selv om det var viktig at foretaket ”bar” seg, var stor avkastning ikke et primærmål. Da Telenor A/S ble etablert i 1995 og gikk på børs, økte kravene til inntjening. Bedriften ble automatisert, mange jobber, og med dem ansatte, forsvant, og ble erstattet av ny teknologi. Rasjonalisering er ikke noe særskilt for Telenor, men et typisk trekk i den generelle

---

markedsutviklingen. Rasjonalisering var heller ikke noe nytt i bedriften. Vi husker at da telefonen ble automatisert i 1932, dekket den "inntjente" lønnsporten bedriftens nybygg med utstyr (Johansen 1996). Men aldri har automatiseringen vært så radikal som i 1995. Det er et tankekors at i Telenor A/S har automatiseringen ført så langt at det i dag er en sjeldenhet å møte et menneske når en prøver å ringe til denne kommunikasjonens høyborg! En kan jo også lure på hvorfor det var nødvendig å legge ned Haugesund Teleområde og overføre alle jobbene til Telenor sitt nye senter på Fornebu. En av de åpenbare fordelene med automatisering er jo at jobbene kan utføres hvor som helst og likevel koordineres.

Johansen beskriver en bedrift som har tatt godt vare på sine ansatte, kvinnelige så vel som mannlige. Når bedriftstrategien har krevd det, har ledelsen, sammen med fagforeningene, kommet fram til gode avtaler om videre utdanning, ventelønn, pensjoner eller nye arbeidsoppgaver. Dette er de seks informantene enige i. Jaco sier det slik:

Personlig har jeg hatt et meget godt forhold til min arbeidsplass gjennom 42 år. Jeg har fått være med på utrolig mye, hatt mange spennende arbeidsoppgaver, skaffet meg utdanning og har hatt mange utrolig gode kolleger. [...] Slik jeg har oppfattet utviklingen, ble personalet alltid informert ved store endringer. Arbeidstakerorganisasjonene var alltid involvert i prosessene og dermed ble informasjon ut til arbeidstakerne ivarett.

Ings legger til at selv om omorganiseringen satte sine spor, synes hun arbeidsplassen stort sett var god, og ser nå tilbake på mange gode år som pensjonist.

Huks, som satt med personalansvar for 18 ansatte, husker den siste tiden som vanskelig. Det var ikke lett

å ha medarbeidersamtaler og snakke om framtida til de 18 som ville komme til å miste jobben. Det å gjennomføre disse samtalene var det verste hun opplevde i sine 43 år i Televerket. Hennes mange år i Televerket dekket en yrkeskarriere som tok til på rikstelefonen med realskoleeksamen "i ryggsekken", fortsatte med videreutdanning, før den ble avsluttet som leder av materialforvaltningen i Stavanger og Haugesund Teleområde med arbeidsoppgaver og ansvar svært langt fra utgangspunktet. Materialforvaltningen var slett ikke noen typisk kvinnearbeidsplass. Hennes og de andre informantenes karrierer kan stå som et godt eksempel på kvinnes innsats i begynnelsen og den videre oppbyggingen av Televerket. Nå har Telenor ASA, som er dagens navn, gått videre ut i verden og er i 2009 aktiv i 13 land. I desember 2009 annonserte de en satsning på mobiltelefoni i India som de mener blir verdens største i sitt slag. Det har gått 93 år siden Haugesund Telefonselskap "gikk ut i verden" til Førre og ga Margrethe Stakkestad kontrakt etter at de nødvendige ti abonnentene hadde meldt seg på. Når den store historien om norsk kommunikasjonshistorie skal skrives, bør sannelig de kvinnelige fotsoldatene få et stort kapittel.

KILDER

- Fondevik, H. 1980. *Telefolk forteller*. Tiden norsk forlag.
- Johansen, H. 1988. *Telefonen i Haugesund*. Concept/ Reklameteam.
- Johansen, H. 1996. *Televerkets Historie i Haugesund*. Norsk telemuseum. "Telefonselskapets pensjonsordning" i *Haugesunds Avis* 06.04.37, s. 5-6.
- "Televerket må utvide av hensyn til den store tilgang av nye abonnenter" i *Haugesunds Avis* 01.04.37, s. 4.
- Intervjuer med seks informanter: Bjørg Hetland, Ingebjørg Skoge, Hjørdis Brandtzæg Hjelde, Astrid Dønne-Stuve, Lillian Halvorsen og Torill Wistrøm Steffens.